

tussen Duin & Dijk

Jubileumnummer Natura 2000

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 11 4 ● 2012

Weide

● Watersnip. Foto: Ger Tik.

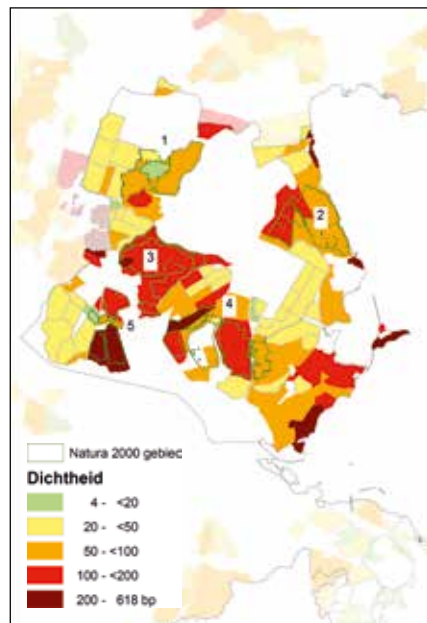

In Laag Holland zijn vanwege het voorkomen van moerasvogels, bijzondere verlandingsvegetaties en Habitatrichtlijnsoorten als de noordse woelmuis, een aantal Natura 2000-gebieden aangewezen. Daar vinden we ook hoge dichtheden aan weidevogels. De vraag is of een optimaal weidevogelbeheer en de Natura 2000-doelstellingen elkaar niet in de weg zitten.

Achtergrond en vraagstelling

Noord-Holland is rijk aan weidevogels. Van verschillende soorten broeden relatief grote aantallen in de provincie. Zo broedt van grutto, tureluur, slobend en kemphaan 20% of meer van de landelijke populatie in Noord-Holland. Voor de grutto heeft de provincie zelfs een internationale verantwoordelijkheid: ongeveer 15% van de Noordwest-Europese populatie broedt in Noord-Holland (Scharringa & Van 't Veer, 2012). Ondanks de achteruitgang van weidevogels, zowel in Noord-Holland als in geheel Nederland, komen nog steeds gebieden met hoge dichtheden voor. Vanwege de

grote waarde van Noord-Holland voor de weidevogels, spant de provincie zich in om de weidevogelstand op peil te houden en deze op termijn weer te laten groeien. Deze beleidsdoelstelling is vastgelegd in de Weidevogelvisie Noord-Holland (Provincie Noord-Holland, 2009). De provincie richt zich vooral op gebieden waar bepaalde minimum dichtheden aan weidevogels voorkomen, de zogeheten weidevogel- en gruttokerngebieden. Gruttokerngebieden worden gedefinieerd als gebieden met minimaal 10 gruttobroedparen per 100 ha. In weidevogelkerngebieden hebben de volgende soorten gezamenlijk minimaal 20 broedparen per 100 ha: gele kwikstaart, grutto,

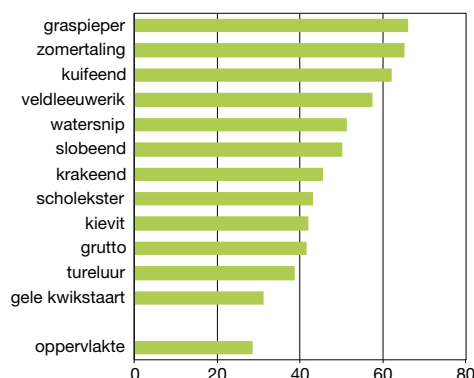
● *Figuur 1. Dichtheid (aantal broedparen per 100 ha) van weidevogels in de weidevogelkerngebieden binnen Laag Holland.*

kemphaan, kuifeend, scholekster, slobend, tureluur, veldleeuwerik, watersnip, wintertaling en/of zomertaling. Voor de groep van zeer kritische weidevogelsoorten, zoals kemphaan, watersnip en zomertaling, heeft de provincie een apart beleid dat zich richt op behoud en verbetering van het leefgebied.

Voor kemphaan en watersnip geldt dat als deze soorten in daarvoor aangewezen Natura 2000-gebieden broeden, passende maatregelen worden opgenomen in de beheerplannen.

Alle Natura 2000-gebieden in Laag Holland maken deel uit van de kerngebieden en kwalificeren zich als gruttokerngebied. Het gaat om Eilandspolder (1); Zeevang (2); Wormer- en Jisperveld en Kalverpolder (3); Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske (4) en Polder Westzaan (5) (zie figuur 1). In de aanwijzing van deze Natura 2000-gebieden zijn alleen voor Wormer- en Jisperveld en Kalverpolder en Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske de water-

vogels in Natura 2000-gebieden van Laag Holland

● **Figuur 2.** Aandeel (in %) van de aantallen weidevogels in de weidevogel- en grutto-kerngebieden van Laag Holland dat broedt in Natura 2000-gebieden. Ter vergelijking is ook het aandeel in oppervlakte gegeven.

● **Kievit.** Foto: Stijn van Belleghem.

snip en kempiaan opgenomen. Verder zijn naast de bovengenoemde gebieden, Eilandspolder en Zeevang aangewezen als foerageergebied voor (doortrekkende) grutto's en kieviten (zie figuur 1).

Het zijn karakteristieke open veenweidegebieden, bestaande uit graslandpercelen, omzoomd door verlandingsvegetaties, rietkragen, rietlanden en veel water. In veel van de gebieden, behalve de Zeevang, komen bijzondere verlandingsvegetaties voor, waaronder overgangsvenen (veenmosrietlanden), zoomvormende ruigten en kranswierwateren. Alle gebieden maken deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het merendeel van de oppervlakte is in eigendom van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland. Agrariërs en terreinbeheerders kunnen in de kerngebieden beheerpakketten afsluiten om de weidevogelstand te bevorderen.

De vraag is of Natura 2000-doelen op gespannen voet staan met weidevogels. Vormt het beheer voor

moerasvogels, noordse woelmuis en veenmosrietlanden een bedreiging voor de weidevogelstand of is juist de weidevogeldoelstelling een bedreiging voor de Natura 2000-doelen?

Methode

Bij de Provinciale Natuur Inventarisatie is Laag Holland regelmatig op weidevogels geïnventariseerd. Voor dit artikel hebben we gebruik gemaakt van gegevens die tussen 1996 en 2009 zijn verzameld. Alle inventarisaties zijn verricht volgens de door SOVON ontwikkelde methode voor het Broedvogel Monitoring Project Weidevogels (BMP-w) (SOVON, 2011). Om het belang van de Natura 2000-gebieden voor weidevogels inzichtelijk te maken is allereerst de verhouding tussen de oppervlakte aan Natura 2000-gebieden en die van de kerngebieden berekend. Vervolgens is de weidevogelstand in de weidevogel- en gruttokerngebieden binnen en buiten de Natura 2000-gebieden van Laag Holland vergeleken. Voor

de analyse zijn verschillen in de dichtheid, de trend en de verhouding tussen het aantal weidevogels in Natura 2000-gebieden en daarbuiten berekend. Om inzichtelijk te krijgen welke knelpunten mogelijk in weidevogelrijke Natura 2000-gebieden spelen, is gebruik gemaakt van de vele rapporten over de weidevogels in Laag Holland.

Resultaten

De weidevogel- en gruttokerngebieden in Noord-Holland beslaan ruim 59.500 hectare. Daarvan ligt een kleine 9.000 hectare binnen de Natura 2000-gebieden, ofwel slechts 15%. Ongeveer 85% van het oppervlak valt dus buiten Natura 2000.

In Laag Holland ligt 28% van de oppervlakte van de weidevogel- en gruttokerngebieden binnen Natura 2000, en 72% ligt daarbuiten. Het percentage weidevogels dat binnen de Natura 2000-gebieden broedt, is echter veel groter (zie figuur 2), al zijn er tussen de soorten wel verschillen. Voor scholekster, kievit ►

● Polder Westzaan-De Reef. Foto: Kees Scharringa.

en grutto bedraagt het aandeel ongeveer 40%, van de graspieper, zomertaling, kuifeend en veldleeuwerik broedt circa 60% of meer in de Natura 2000-gebieden. De gemiddelde dichtheid van weidevogels in de Natura 2000-gebieden is voor alle soorten hoger dan daarbuiten (figuur 3). De betekenis van de Natura 2000-gebieden in Laag Holland voor de weidevogels is dan ook groot.

Trends in Natura 2000

In figuur 4 is de jaarlijkse toename of afname weergegeven van de weidevogels in de weidevogel- en gruttokerngebieden in Laag Holland binnen en buiten de Natura 2000-gebieden in 2000-2009. Buiten de Natura 2000-gebieden nemen bijna alle soorten af, behalve de kraakeend die spectaculair is toegenomen. De tureluur en gele kwikstaart zijn daar stabiel. De gele kwikstaart komt echter maar in zeer lage dichtheden voor in Laag Holland. Vooral graspieper en veldleeuwerik hebben een flinke veer moeten laten. De veldleeuwerik is afhankelijk van extensief beheerde graslanden. In het veenweidegebied is de soort sterk afgenomen vanwege intensivering. In de Natura 2000-gebieden nemen vier soorten weidevogels af. Dit zijn grutto, kievit, scholekster en veldleeuwerik. Drie soorten vertonen een sterk positieve trend binnen de Natura 2000-gebieden, naast de al genoemde kraakeend zijn dit tureluur

en kuifeend. De graspieper neemt licht toe in de Natura 2000-gebieden, in het Ilperveld zelfs spectaculair (Van 't Veer *et al.*, 2009). De soort profiteert hier van vernatting en verruiging van de graslanden. Conclusie: in de kerngebieden van Laag Holland gaat het met de weidevogels binnen de Natura 2000-gebieden gemiddeld beter dan daarbuiten.

Soortenrijkdom

In Laag Holland behoren Polder Westzaan, Wormer- en Jisperveld, Polder Oostzaan, Ilperveld en Varkensland, en delen van Eilandspolder, Mijzenpolder en Polder de Zeevang tot de soortenrijkste gebieden. Hier treffen we de meeste soorten weidevogels inclusief watersnip en zomertaling als broedvogel aan. Uit analyse blijkt dat de hoogste aantallen soorten en dichtheden worden gevonden in gebieden waar het aandeel aan weiland en laat maailand (hooiland, grasland gemaaid in juni) het grootst is. Voor het overgrote deel is dit beheer aan te treffen in de natuurgebieden, inclusief de Natura 2000-gebieden (Van 't Veer *et al.*, 2010). Er kan gesteld worden dat hoe meer soorten planten en dieren in een gebied voorkomen, des te completer ook de weidevogelgemeenschap er is ontwikkeld. De rijkdom aan verschillende weidevogelsoorten in een gebied is een goede indicatie voor de totale kwaliteit. In de praktijk betekent dit

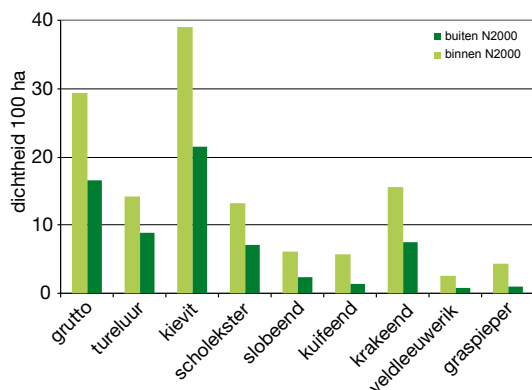
dat er doorgaans een grote variatie aan habitats aanwezig is, waarvan de verschillende weidevogelsoorten afhankelijk zijn. De meeste Natura 2000-gebieden bezitten nog steeds die kwaliteit.

Ontwikkelingen

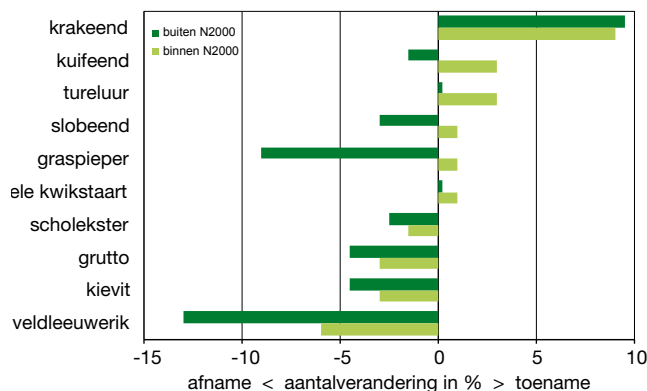
Gemiddeld genomen nemen de meeste weidevogels in Laag Holland ook in de Natura 2000-gebieden af (figuur 4), zeker als het gaat om grutto, kievit en scholekster. Twee soorten, waarvoor gebieden specifiek zijn aangewezen, zijn verdwenen (kemphaan) of nemen sterk in aantal af (watersnip). De laatste soort is als broedvogel tegenwoordig vrijwel beperkt tot het Ilperveld, het Oostzanerveld en De Munt in Waterland Oost.

De oorzaken van de afname zijn complex en verschillen per gebied. In een aantal gebieden is het (agrarisch) beheer niet optimaal zoals in het Varkensland, Ilperveld en het Wormer- en Jisperveld. Deze gebieden bestaan voor een deel uit vaarland waar het beheer duur is en het animo van boeren om deze gronden te beheren is afgenomen. Verschillende nieuwe contractvormen met boeren en/of collectieven trachten een ommekeer te brengen in deze situatie. Soms leidt dat tot overextensivering, waarbij beweiding in combinatie met vernatting leidt tot pitrusvorming en verruiging van graslanden. In andere situaties leidt het tot te intensief beheer, waarbij teveel mest snelle grasgroei veroorzaakt en een graslandstructuur die niet geschikt is voor bijvoorbeeld gruttokuikens (onder andere Visbeen *et al.*, 2009, Groenendijk *et al.*, 2012), met als gevolg een negatief effect op de weidevogelstand.

Weidevogels houden van een open landschap. In sommige delen van de Natura 2000-gebieden ontbreekt die openheid door bosjes, zoals in de Eilandspolder en Polder Oostzaan (Visbeen, 2009). In het

● **Figuur 3.** Dichtheid van weidevogels in de weidevogel- en gruttokerngebieden in Laag Holland binnen en buiten de Natura 2000-gebieden.

● **Figuur 4.** Trends van broedende weidevogels in de weidevogel- en de gruttokerngebieden in Laag Holland binnen en buiten Natura 2000-gebieden in 2000-2009. Trend is hier weergegeven als gemiddelde jaarlijkse procentuele toe- of afname.

Wormer- en Jisperveld en het Ilperveld zijn de laatste jaren bosjes verwijderd en is de openheid sterk verbeterd. Verder hebben broedende en overzomerende ganzen lokaal een negatief effect op weidevogels, omdat ze geschikt foerageerhabitat voor gruttokuikens zwaar begrazen (Kleijn *et al.*, 2012; Visbeen *et al.*, 2012). Ook speelt predatie waarschijnlijk lokaal een rol, hoewel gegevens hierover ontbreken. De bovengenoemde oorzaken hebben geen directe relatie met de Natura 2000-doelen.

De weidevogelgoalstelling kan ook leiden tot een negatief effect op Natura 2000-doelen. Zo blijkt uit onderzoek dat jarenlange bemesting van weidevogelgraslanden met 10-20 ton ruige mest leidt tot fosfaatverzadiging van de bodem en uitspoeling naar het oppervlaktewater. Dit heeft een negatief effect op de waterkwaliteit en daarmee op de Natura 2000-doelen kranzwierwateren en het ontstaan van jonge verlandingsvegetaties (Groenendijk *et al.*, 2012). Het terugbrengen van het bemestingsniveau naar 3-6 ton ruige mest per jaar is daar aan te bevelen. Vanwege openheid van het weidevogellandschap worden lokaal ook veel rietkragen gemaaid, waardoor het broedareaal van moerasvogels als roerdomp en rietzanger wordt beperkt.

Conclusie

De Natura 2000-gebieden in Laag Holland zijn van groot belang voor

de weidevogels. We vinden hier de grootste soortenrijkdom en de dichtheden zijn hoger binnen deze gebieden dan daarbuiten. De trend van veel soorten weidevogels in de Natura 2000-gebieden is echter wel negatief. Hoewel sommige Natura 2000-doelen, zoals behoud van moerasvogels, conflicterend lijken met weidevogels, hebben die geen direct negatief effect. Andere oorzaken zoals hiervoor genoemd, hebben grotere effecten.

Om ervoor te zorgen dat weidevogelgoalstellingen en Natura 2000-doelen ook in de toekomst goed samengaan, is het zinvol om in de beheerplannen rekening te houden met weidevogels. Wanneer goede inrichtings- en beheermaatregelen worden toegepast, kunnen beide doelen in een Natura 2000-gebied worden nagestreefd. Dat houdt in dat er voldoende aaneengesloten oppervlakte aan grasland aanwezig moet zijn met een geschikte vegetatiestructuur voor weidevogels, en verschillende moerasedementen, zoals waterriet, gemaaid riet en dichtgroeïend water en grasstroken, voor vogels van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Van belang daarbij is om het bemestingsniveau lokaal terug te brengen, zodat de diverse beheerdoelstellingen in balans zijn. Een mozaïek aan verschillende extensieve beheervormen is de oplossing. Essentieel daarbij is dat het beheer op basis van duidelijke afspraken duurzaam wordt geregeld.

Dorien Hoogeboom

d.hoogeboom@landschapnoordholland.nl

Frank Visbeen

f.visbeen@landschapnoordholland.nl

Kees Scharringa

hornbil@xs4all.nl

Literatuur

- GROENENDIJK, J., R. VAN 'T VEER, F. SMOLDERS, J. VAN DIGGELEN & T. VAN DEN BROEK, 2012. Waterkwaliteit, mestgift en weidevogels in Laag Holland. Analyse van waterkwaliteits- en weidevogelgoalstellingen in relatie tot bemesting.
- KLEIJN, D., J. VAN DER HOUT, H.A.H. JANSMA, D. LAMMERTSMA & T.C.P. MELMAN, 2012. Brandganzen en Kleine Mantelmeeuwen van in het Wormer- en Jisperveld. Effecten op weidevogels. Rapportnummer 2293.
- MINISTERIE VAN LNV, 2006. Natura 2000 Profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- PROVINCIE NOORD-HOLLAND, 2009. Provinciale Weidevogelvisie.
- SCHARRINGA, C.J.G., & R. VAN 'T VEER, 2012. Weidevogels in Noord-Holland. Verspreiding, aantallen en trends. Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- VEER, R. VAN 'T, N. RAES & C.J.G. SCHARRINGA, 2010. Weidevogels in Noord-Holland; ecologie, beleid en ontwikkelingen. Landschap Noord-Holland. Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- VISBEEN, F., M. RAES & K. SCHARRINGA, 2009. Opkrikplannen voor weidevogelgebieden in Laag Holland. Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- VISBEEN, F., M. WITTEVELDT, B. VAN DE RIET, R. VAN 'T VEER & C. VAN DEN TEMPEL, 2012. Onderzoek effect ganzen op Natura 2000 doelstellingen in Laag Holland. Landschap Noord-Holland, Heiloo.